

DİJİTAL YAYINCILIK, AÇIK ERİŞİM VE PREPRINT SÜREÇLERİNDE ETİK İHLALLER

ETHICAL VIOLATIONS IN DIGITAL PUBLISHING, OPEN ACCESS, AND PREPRINT PROCESSES

Özge Sena AKDOLUN* Hasan Tahsin KEÇELİGİL**

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Atakum, Samsun, Türkiye, akdolunozgesena@gmail.com, ORCID: 0009-0008-1015-6689

**Prof. Dr. Med. Dr. Jur., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi Dekanı, Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi, Kamu Hukuku Doktoru, Tıp Profesörü, Atakum, Samsun, Türkiye, htkeceligil@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8256-8059

ÖZET

Günümüz dünyasında yaşanan teknolojik gelişmeler ve yeni hayat düzeni pek çok sektörde olduğu gibi yayıncılıkta da yenilikleri beraberinde getirmiştir. Covid-19 pandemisi ile yaşanan kısıtlamalar bireylerin bilgisayar ve internet kullanımını artırmış, bilgiye erişimde önemini artıran uygulamalar hayatımıza girmiştir. Özellikle pandemide anlık ve hızlı bir şekilde ulaşılabilecek Covid-19 ile ilgili bilgiler, çalışmaların dijital platformda, herkesin ulaşabileceği şekilde yayımlandığından önemli bir kullanım konforu oluşturmuştur. Gelenekselleşmiş yayıncılık faaliyetleri dijital yayıncılığın gölgesinde kalarak bilim dünyasına ve yayıncılık sektörüne yeni bir ivme kazandırmıştır. Bireylerin geleneksel yayın uygulamalarını bırakarak dijital yayıncılığı tercih etmeye başlaması karşımıza açık erişim ve ön baskı (preprint) kavramlarını çıkarmaktadır. Bilgiye erişmeyi herkes tarafından ulaşılabilir hale getiren ve zaman sınırı olmadan kullanılabilen dijital yayın, açık erişim ve ön baskılar bilim dünyasına katkı sağlamıştır. Açık erişim ve ön baskı uygulamaları, yazarların ve araştırmacıların bilgiye erişiminde avantajlar sağladığı gibi bu süreçte karşımıza etik ihlaller yapılarak hazırlanmış çalışmaları da çıkarabilmektedir. Etik riskleri doğuran uygulamalar bilgiye duyulan güveni de sarsmaktadır. Bu çalışmanın amacı; dijital yayıncılık ve beraberinde gelen açık erişim, ön baskı kavramlarının anlaşılmasını sağlayarak, yazar ve araştırmacılar açısından faydalarını belirtmek, bu uygulamaların pandemi süreçlerine etkisini tartışmak ve dezavantajlı durumlarını, süreçlerde yapılabilecek etik ihlalleri belirterek bu durumu önlemek ve bilimsel bilgi güvenini sarsan unsurları ortadan kaldırmak için çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Dijital yayıncılık, Açık erişim, Ön baskı (preprint), Bilgi Erişimi

ABSTRACT

Technological developments and the new living order in today's world have brought innovations in publishing as in many sectors. The restrictions experienced with the Covid-19 pandemic have increased the use of computers and the internet by individuals, and applications that increase the importance of access to information have entered our lives. In particular, information about covid-19, which needs to be accessed instantly and quickly during the pandemic, has created an important comfort of use as the studies are published on the digital platform, accessible to everyone. Traditional

publishing activities have been overshadowed by digital publishing, giving a new impetus to the world of science and the publishing industry. The fact that individuals have abandoned traditional publishing practices and started to prefer digital publishing brings us the concepts of open access and preprint. Digital publishing, open access and preprints, which make access to information accessible to everyone and can be used without time limits, have contributed to the world of science. While open access and preprint applications provide advantages for authors and researchers in accessing information, they can also lead to studies prepared with ethical violations. Practices that pose ethical risks also undermine the trust in knowledge. The aim of this study is to provide an understanding of digital publishing and the accompanying concepts of open access and pre-printing, to indicate the benefits of these practices for authors and researchers, to discuss the impact of these practices on pandemic processes, and to offer solutions to prevent this situation and to eliminate the factors that undermine the trust in scientific knowledge by indicating the disadvantages and ethical violations that may be made in the processes.

Keywords: Digital publishing, Open access, Preprint, Information Access

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen teknolojilerin hayatımızın hemen her alanına olan etkisi ile birlikte bilgiye erişim konusunda da yeniliklerden bahsedilmektedir. Bilgiye erişimde kullanılan çeşitli araçların dijitalleşmesi; hızlı, kolay ve çok çeşitli bilgi elde etmede önemli paya sahiptir. Özellikle internetin yaygın kullanımı, dijital ortamda bilgiye erişimi fazlalaştıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2006). Dijital ortamda bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve konuların çeşitliliğinde yaşanan artış dijital yayıncılık sürecine zemin hazırlamış ve bu süreci hızlandırmıştır (Kırık, 2014). Dijital yayıncılık, bilgi ve belgelerin elektronik ortamda yayınlanması, dağıtılması ve saklanması olarak adlandırılabilir. Burç ve Mazıcıya (2023) göre ise, “ *Dijital yayıncılık, yazılı-görsel materyaller ve içeriklerin bilgisayar yazılımları aracılığıyla dijital ortamlara taşınarak, insanların dijital mecralar üzerinden okumasına, izlemesine, dinlemesine olanak sağlayan yayıncılık faaliyetleridir.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Burç ve Mazıcı, 2023). Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile artan dijital yayıncılık, günümüz değişen dünyasında gelenekselleşmiş yayıncılık sektörünü bir kenara bırakmıştır. Bu durum özellikle Covid- 19 pandemisi ile karşımıza çıkmaktadır. Pandemi sürecinin getirmiş olduğu kısıtlamalar, bireylerin bilgisayar kullanımını artırmış ve çoğu sektörde olduğu gibi yayıncılıkta da dijitalleşmeye gidilmiştir. Yapılan çalışmalarda bilgiye erişimin hızlı, kolay ve çeşitli olması, yayınlanma sürecinde ki kolaylık ve oluşturduğu etkileşim ve daha fazla kişiye ulaşımı ile bireylerin dijital yayın hareketleri artmıştır (Keskin ve Meral, 2023). Bu dönemde bilgiye ulaşma konusunda önemli rol oynayan dijital yayıncılık, pandemi süreci sona erse de hâlâ daha tercih edilmektedir. Dijital yayıncılık ile ilgili uygulamalarda değişiklik yaratan ve değinilmesi gereken bir konu da çalışmaların arşivlenme sürecidir. Geleneksel yayıncılık uygulamalarını geri plana atarak yerini alan dijital yayıncılık hareketleri, yazılı olarak bulundurulmuş arşivdeki dergilerin arşiv

sistemlerindeki farklılıklarını da beraberinde getirmiştir (Yayla, 2025). Dijital yayın ve açık erişim şeklinde yayın yapmak isteyen çalışmacılar, metinlerini arşiv sistemiyle saklayarak istedikleri zaman yayın sürecine getirebilmektedir (Yıldızeli, 2007). Arşivlerde süresiz şekilde kalan çalışmalar üzerinde bilgiyi güncelleme, yenilik ve değişiklik yapabilme gibi imkanlar sunulmaktadır. Bireylerin geleneksel basılmış yayınlar üzerinde düzeltme yapması, değişen bilgileri anlık olarak ekleme yapamamaları durumu bilginin güncel halinin sunulamamasını sağlamaktadır. Bu durumda dijital yayınların kullanım kolaylığı sağlanması tercih edilirliliğini artırmıştır.

Temelde bilgiye erişmek ve yayın yapmak amacıyla sıkça kullanılan dijital yayınların sağladığı yararlar bulunmaktadır. Bunlar:

- Geniş kitlelerin bilgilere ulaşabilmesi,
- Çalışma konusunda fazla veri elde etme imkanı ve çalışmayı sürekli analiz edebilme imkanı,
- Güncel bilgi ve belgelere hızlı ve kolay erişim,
- Daha fazla kişide etkileşim oluşturma,
- İlgili alandaki kişilere özel içerik üretme,
- Yayınlanan dijital çalışmanın içeriğini değiştirebilme, yenileyebilme,
- Daha kolay bilgi üretimi ve dağıtımı,
- Zaman kısıtı olmadan kesintisiz bilgiye erişim,
- Düşük maliyet (Tamer vd., 2020).

Pandemi sürecinde dijitalleşmenin önem kazanması ile birlikte günümüzde de bu kadar yaygınlaşması kaçınılmazdır. Ancak dijital yayıncılığın yararlarının yanında bazı olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Artan dijital yayıncılık uygulamaları ve beraberinde gelen bilgi içeriğine erişimin fazla olması ile kullanıcıların arama içerikleri genişleyebilir ve karışıklıklara yol açabilmektedir. Yayınlama sürecinin kolay ve hızlı olması sebebiyle doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerle karşılaşmak, verileri uydurulmuş ya da verilerde saptırma yapılmış çalışmaların yayınlanması, intihal, aynı çalışmayı birden fazla yerde yayınlamak (dublikasyon), yapılan tek bir çalışmanın bölümlenerek birden fazla çalışma gibi yayınlanması (dilimleme) gibi etik ihlallerle de karşılaşılabilir. Araştırmacılar, kendilerinin veya bir başkalarının etik ihlal yaptıklarının farkında olmayabilir aynı şekilde bilerek bu durumdan da faydalanmak isteyebilmektedirler. Dijital yayıncılık, açık erişim ve preprint süreçler

teknolojinin kullanımının artması ve dijitalleşme ile yaygınlaşmakta beraberinde de etik dışı davranışları karşımıza çıkabilmektedir. Bu çalışmanın amacı; dijital yayıncılık, açık erişim ve preprint süreçlerinde etik ihlalleri tanımlayarak bu hususa dikkat çekmek, yazar, hakem ve editör açısından oluşabilecek ihlaller çerçevesinde bilinci artırmak ve bu ihlalleri önlemek amacıyla öneriler sunmaktır.

2. DİJİTAL YAYINCILIKTA AÇIK ERİŞİM SÜRECİ

Bilgiye erişim ve bilgiyi dağıtma konusunda sağladığı kolaylıklar sayesinde geleneksel yayıncılık faaliyetleri azalarak yerini dijital yayıncılığa bırakmaktadır. Teknoloji alanında yaşanan her türlü gelişmeden etkilenen dijital yayıncılık uygulamaları beraberinde yeni imkanları da getirmektedir. Bu imkan ve yeniliklerden biri açık erişim kavramıdır. Bilginin herkese ücretsiz ve serbest erişim imkanıyla sunulabilmesi amacıyla 2002 yılında Budapeşte Açık Erişim Bildirgesi yayınlanmış ve ilk olarak açık erişim kavramından bu toplantıda bahsedilmiştir (Tamer vd., 2020). Bu bildirme temelinde açık erişim kavramı; bilgiye ulaşmada ihtiyaç duyulan her türlü veri ve belgelere maddi, telif hakkı şartı ve benzeri kısıtlamalar olmadan ulaşma, kaynaklardan yararlanma işlemleri şeklinde ifade edilmektedir (Odabaş, 2008). Başka bir kaynağa göre açık erişim; araştırmacılara çalışmaların bütününe ulaşması, bu çalışmaları çoğaltıp, dağıtabilmesi, diğer kullanıcılar tarafından da erişim sağlanabilmesi ve başka çalışmalar için de kaynak olarak kullanılmasını sağlamaktır (Bailey, 2006). Açık erişimin amacı, bilimsel çalışmalara ulaşmada pratiklik kazandırarak üzerinde çalışılan konuya katkı sağlamaktadır (Tonta, 2006). Aynı şekilde başka bir çalışmada açık erişimin amacı; bilgiye ihtiyaç duyan kişiler, kurum ve kuruluşlar için ticari faaliyet göstermeden yayıncılık yapılarak herkes tarafından bilgiye ulaşılmasına olanak sağlanmasıdır şeklinde ifade edilebilmektedir (Öztemiz, 2017). Araştırmacıların bilgiye ulaşma aşamasında açık erişimin pek çok faydası bulunmaktadır. Açık erişim ulusal ve uluslararası her türlü bilgi ve çalışmaya ulaşma imkanı sağlamaktadır. Bu bilgi ve çalışmalara ulaşırken herhangi bir ücret ödenmemekte ve engelsiz bir erişim sağlamaktadır. Aynı zamanda araştırmacı, yaptığı çalışmayı açık erişim ile yayınlarken dünya çapında duyurma fırsatı yakalayabilmektedir. Önceden yazılmış ancak yayınlanmamış çalışmalar arşiv sisteminden çıkarılarak istenilen zamanda erişime açılabilir (Kayaoğlu, 2006). Açık erişimin, kullanıcılarını büyük ölçüde etkileyen faydalarından biri de fiyat engeline takılmamasıdır. Araştırmacıların yapacağı çalışmalar için bilgi edinirken yararlanacağı kaynaklara ücret ödemek durumunda kalmaları üzerlerinde bir yük oluşturmaktadır. Özellikle akademik süreçlerde çalışma konusuyla ilgili her türlü kaynağı incelemek gerekmektedir. Bu aşamada kaynakların fazla ve ücretli olması yapılacak çalışmayı sınırlandırmaktadır (Suber, 2012). Aynı şekilde pandemi sürecinde yapılan kısıtlamalar sonucu basılı kaynaklara erişim zor bir hale gelmiş bilgisayar ve internet kullanımını artmıştır. Açık erişim sistemleri sayesinde istenen kaynağa zamansız, ücretsiz ve sınırsız ulaşım sağlanmış; gün geçtikçe bu sistemlerin

kullanımı yaygınlaşmıştır (Öztemiz, 2017). Ancak açık erişim sayesinde herhangi bir kısıt olmadan bilgiye ulaşma, içeriği değiştirme ve dağıtma süreçlerinde bazı etik sorunlar oluşabilmektedir (Öztemiz, 2017). Açık erişim ile yayınlanan belgelerin bilimsel güvenilirliği konusunda ihlaller, açık erişimin temelinde yatan herkes için erişilebilirlik ilkesinin benimsenmesinin zamanla ücret karşılığı yayın yapan yayımlar haline gelmesi, bireylerin; çalışma sayısını artırma, daha hızlı yayın yapma amacıyla veriler üzerinde oynanması gibi güvenilirliği sarsan faktörler karşımıza çıkabilmektedir (Yıldızeli, 2007). Kişilerin yayınlanacak çalışmalarına olan ilgiyi artırmak için başlık seçimlerinin ilgi çekici yapılması ancak çalışma içeriğine gerekli özenin gösterilmemesi ve bilgi aktarımının etkili gerçekleştirilmemesi de etik ihlallerden sayılabilmektedir.

3. DİJİTAL YAYINCILIKTA ÖN BASKI (PREPRINT)

Dijital yayıncılık içinde gelişen uygulamalardan biri de ön baskı (preprint) sürecidir. Yazarların yapmış oldukları çalışmaların dergilerde yayınlanması için uzun zaman alan belirli kriterlerden geçmesi gerekmektedir. Editörlerin onayı, hakemlerin değerlendirmeleri sonrasında çalışmanın yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilmektedir. Uzun süren bu yayın süreci, çalışmalara hızlı erişim ihtiyacından kaynaklı olarak hakem değerlendirmesine girmeden yayınlanan ön baskı uygulamalarını ortaya çıkartmıştır. Ön baskılar, geleneksel yayınlama süreçlerinden geçmeden güvenli dijital yayınlar aracılığıyla yayınlanan araştırma belgeleridir (Moshontz vd., 2021). Yapılan çalışmanın uzun basım süresine takılmadan yayınlanmasını sağlamaktadır. Ön baskılar; yazarların hakem değerlendirmesinden geçmeden önce kamu ile paylaştığı, çalışma metinlerinin ilk ve tam halidir, bu durum yapılan ilk tam metinde yenilik, düzeltme ve çalışma üzerine tartışma avantajı sağlamaktadır (Alfonso ve Crea, 2023). Yayın sürecinden geçirmeden çalışmadan geri bildirim almak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Ön baskı ile yayınlanmış çalışmalar ile hakem denetiminden geçerek dergide yayınlanmış çalışmalar arasında kalite farkı olduğu düşünülebilmektedir ancak editör ve hakem onayından geçen çalışmalar düzenlendiğinden göz ardı edilen bilgiler olabilmekte, ön baskı ile çalışmalar olduğu gibi yayınlandığında farklı bilgi ve veriler elde edilebilmektedir (Kodvanj vd., 2022). Ön baskı belgelerinin istenen her an güncellenebilir ve yenilenebilir olması, anlık bilgiye erişim kolaylığını da göstermektedir (Ataman vd., 2021).

Küresel düzeyde yaşanan Covid-19 sağlık krizi sonrası ön baskı çalışmaları önemini göstermiş ve bu uygulamaların kullanımı yaygınlaşmıştır. Dünya çapında insanların özellikle de sağlıklarını ilgilendiren konulardaki güncel bilgi ve verilere anlık ve hızlı erişimi ön baskı sürecinin topluma sunduğu katkıyı gözler önüne sermektedir (Xie vd., 2021). Pandemi sürecinde güncel olarak

yayınlanan hastalık verileri herkes tarafından erişilebilir, zamansız ve paylaşılabilir özellikte olmakla beraber ön baskı uygulamalarının pratikliğini de göstermiştir.

Ön baskı (preprint) uygulamalarının faydaları:

- Anlık ve hızlı şekilde bilgiye erişim sunarak yayın sürecinde ayrıntılı ve zaman alan yayınlardan önce bilgiye ulaşma aracıdır,
- Ücretsiz ve açık erişim ile yayınlanan ön baskı çalışmaları herkes tarafından erişilebilir ve hızlı yayılım göstermektedir,
- Yazarların; çalışmaları üzerinde karar sahibi olarak ne şekilde, hangi zaman diliminde yayınlayacaklarına bağımsız şekilde karar verebilme yetkisi sunar,
- Hakem değerlendirmesine girmeden çalışmayı ön baskı şeklinde yayınlamak metnin ilk haline ulaşılmasını sağlamaktadır (Smart, 2022).
- Araştırmacılar arasında hızlı bilgi yayılımı ve çalışma üzerinde tartışma imkanı sağlamakta, yazarların çalışmalarını hakemli dergilere değerlendirmeye göndermeden önce iyileştirme fırsatı sunmaktadır (Kodvanj vd., 2022).
- Yazarlara çalışmaları üzerinde erken yayın yapma imkanı sunarak, araştırmacıların ilgili çalışmaya atılımı artırmaktadır (Xie vd., 2021).

Ön baskı (preprint) uygulamalarında oluşabilecek etik ihlaller ve dezavantajlar:

- Ön baskının hızlı ve kolay yayınlanma avantajı ile yazarların ön baskı uygulamalarını tercih etmesi ve beraberinde oluşturduğu fazla bilgi yükü, kalitesiz çalışmalar ile karşılaşma riskinin artması,
- Hakem değerlendirmesinden geçmeden yayınlanan ön baskı çalışmalarının kaliteli bilgi güvencesi vermemesi,
- Ön baskı ile yayınlanacak çalışmanın kötü niyetli ve hileli şekilde oluşturulması, denetimden geçmeyeceği için yayınlanmasında engel olmaması,
- Yazarın aynı çalışmadan farklı yerleri bölerek daha fazla yayın yapması (Smart, 2022).
- İnsan veya hayvan üzerinde deney yapılarak elde edilen çalışmaların gerekli izinlerin alınmadan yapılmış olması.

Yukarıda belirtildiği gibi ön baskı uygulamalarının, çalışma yazarlarına ve bilgiye ihtiyaç duyan araştırmacılara avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Ön baskılar, editör ve hakem onayından geçmeden yayın yapıldığı için çalışmacılar üzerinde denetim ile ilgili bir kaygı oluşturmamaktadır. Bu durum, çalışma sürecinde konfor sağlarken diğer bir açıdan bakıldığında etik ihlal riskini de ortaya çıkartmaktadır. Güvenilir veri ve kaynaklarla oluşturulmuş çalışma yapmak, etik ihlalleri farkında olan bilinçli ve dürüst araştırmacı ile mümkündür. Her bir araştırmacının çalışması üzerinde bilinç sahibi olması gerekmektedir.

4. DİJİTAL YAYINCILIK, AÇIK ERİŞİM, PREPRINT SÜREÇLERİNDE ETİK

Veriye ve bilgiye ulaşma ile insanın sınırsız öğrenme ihtiyacı geçmişten günümüze devam eden bir olgudur. Bilgiye erişim sağlamak için araştırma yapmak ve elde edilen bilgiyi paylaşmak, bilim dünyasına katkıda bulunmayı ve gelecek nesillere bilgi aktarımını sağlamaktadır. Bilgiyi paylaşmada önemli bir unsur olan yayın süreci sürekli devam eden bir durumdur. Değişen dünya düzeni, kullanılan araçlar, gelişen teknoloji gibi unsurlar yayıncılık sürecinde de etkili olmuştur. Kağıda basılarak yayınlanan bilgiler dijital ortama taşınmış, dijital ortamda belli bir kısmına ulaşılabilen bilgiler ise zamanla erişim kısıtına takılmadan ve tüm bireyler tarafından ulaşılabılır hale gelmiştir. Dijital ortamdan elde edilen bilgiler dijital yayıncılık sürecini geliştirmiş açık erişim ve preprint kavramlarını karşımıza çıkartmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile doğru oranda gelişen dijital yayıncılığın yararları olduğu gibi bazı etik sorunları da karşımıza çıkartabilmektedir. Bu bölümde genel anlamda etik ihlal türleri ve dijital yayıncılık, açık erişim, preprint süreçlerinde yaşanan etik ihlallerden bahsedilecektir.

4.1 Etik İhlal Türleri

4.1.1. İntihal (Plagiarism): Bir bireyin elde ettiği verilerin ya da sahip olduğu bilgilerin sahibine kaynak göstermeden başka bir kişi tarafından kullanılmasıdır (Esmer ve Özdaşlı, 2023). İntihal; bireylere ait olmadan elde edilmiş veri ve bilgilerin etik standartlara uyulmadan bilinçli veya farkında olmadan kullanılmasını ifade etmektedir.

4.1.2. Çarpıtma: Bilgiye ulaşmada kullanılan veri ve bulguların veya elde edilen bilgilerin gerçeklikten uzaklaştırılarak hedeflenen yönde değiştirilmesi, eksiltilmesi ya da fazlalaştırılmasıdır (Uğurlu, 2020). Çarpıtma yapan bir kişi; bilgiye ulaşma sürecinde kullanmadığı yöntemleri, araçları kullanmış gibi gösterebilmektedir.

4.1.3. Uydurma: Yapılan çalışma verilerinin ya da elde edilmiş gibi gösterilen bilgilerin yazar tarafından gerçek dışı şekilde tasarlanmasıdır (Güneysel, 2022).

4.1.4. Dilimleme: Yapılan bir çalışmanın birden fazla bölümlere ayrılarak çalışmanın bütünlüğünü bozmak ve farklı zamanlarda oluşturulmuş çalışmalar gibi gösterilmek üzere dilimlenmesidir (Uğurlu,

2020). Birden fazla gibi görünen çalışma farklı yerlerde veya farklı zamanlarda yayınlanarak kişinin yayın sayısını artırmaktadır.

4.1.5. Tekrarlı Yayın (Duplikasyon): Tekrarlı yayın, yayınlanacak olan araştırmanın üzerinde kısmen değişiklikler yaparak ya da hiçbir değişiklik yapmadan farklı kaynaklarda yayınlanmasını ifade eder (Gül, 2020).

4.1.6. Hayali \ Haksız Yazarlık: Çalışmada herhangi bir payı bulunmayan ancak kişinin çalışmaya katkısı varmış gibi gösterildiği durumdur. Haksız yazarlıkta kişi, çalışma üzerinde hiçbir emek sarf etmez ancak yazar isim listesinde adı yer alır (Esmer ve Özdaşlı, 2023; Uğurlu, 2020).

Bilimsel araştırma ve yayın sürecinde yetkili kurum ve kuruluşlardan izin alınmadan çalışma yürütmek, araştırma sırasında çevreye ve hayvanlara gereken özenin gösterilmemesi, belirlenen mevzuat ve etik kurallara uyulmaması, çalışma içinde yasadışı eylemlerde bulunmak gibi pek çok unsur etik ihlallere örnek verilebilmektedir (Esmer ve Özdaşlı, 2023). Bu etik ihlaller, özellikle bilimsel araştırma süreçlerinde yapılan ihlaller olup yayın sürecinde ve bilgiye ulaşmada doğru bilgiye erişimi engelleyen ve bilgi güvenliğini zedeleyen unsurlardır. Yayın sürecine bakıldığında uyulması gereken yayın etiği kuralları karşımıza çıkmaktadır. Yayın yapma; bilim dünyasına katkıda bulunma, elde edilen bilgileri insanlık yararına paylaşma, bilgi çeşitliliğini artırma gibi amaçlar doğrultusunda yapılmaktadır. Yayın etiği kapsamında; yayın sürecinde rol alan yazar, editör ve hakemlerin etik bilincine sahip olması şeffaflık, açıklık, dürüstlük, yasallık ve güvenilirlik gibi unsurlara doğrultusunda yayın sürecini yönetmeleri gerekmektedir. Bir çalışmanın yayınının yapılabilmesi için gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bunlar;

- Yayınlanacak çalışmanın içerdiği bilgiler, eksiksiz ve geçerli olmalıdır,
- Çalışmada elde edilen veri, bulgu ve bilgiler etik ihlal yapılmadan elde edilmeli ve bilim dünyasına sunulmalıdır,
- Çalışma içerisinde yararlanılan her bir kaynak yazılı olarak belirtilmelidir, gerçek dışı kaynaklar kullanılmamalıdır,
- Çalışmada katkısı bulunan her bir yazar belirtilmelidir,
- Yayın sürecinde herhangi bir çıkar amacı güdülmemelidir (Işık Öner ve Yıldız, 2021).

Yayın sürecinde dikkat edilmesi gereken etik dışı davranışlar dijital çağda gerçekleşen yayıncılık uygulamalarında da geçerlidir. Teknolojinin sunduğu kolaylıklar ile yayın sürecinin daha hızlı bir hâl alması etik dışı davranışlarda kolay yapılabilir hale getirebilmektedir. Dijital etik; gelişen teknoloji uygulamalarının toplumların kabul gördüğü değer, ahlak, tutum gibi unsurlar içinde çalışmasını sağlamak ve kötü niyetli yaklaşımlardan kaçınmak üzere konulması gereken davranış kalıplarıdır (Özcan, 2021). Dijitalleşen dünyada sahip olduğumuz değerlerin sürdürülebilmesi için dijital etik kavramının ele alınması gerekmektedir. Dijital yayıncılık, açık erişim ve preprint gibi kullanım alanları artan bilgiye erişim araçlarının etik ile ilişkisine bakıldığında doğruluğu kanıtlanmamış ve yanıltıcı bilgilerin yayılması, sahte hakemlik, ücret karşılığı yayın, şeffaflıktan yoksunluk, hakem onay süreci gerçekleşmeden çalışmayı yayınlama, çifte yayın riski, telif hakkı problemleri ve intihal gibi etik dışı davranışlarla karşılaşılabilir (Kayaoğlu, 2006). Bu etik dışı davranışlara bakıldığında yazar, editör, hakem gibi çalışmanın yaratılmasından yayın sürecine kadar her aşamasında rol alan bireylerin etik değerlerinin gelişmesi önemlidir (Yıldızeli, 2007).

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Dijital yayıncılık, açık erişim ve ön baskı uygulamalarının önem kazanması ve yaygın kullanılmasının teknolojinin gelişmesi ve pandemi sürecindeki kısıtlamalar ile doğrudan ilgisi olduğu söylenebilmektedir. Literatür incelendiğinde Kırık (2024), Burç ve Tanyeri Mazıcı (2023)'da yaptıkları çalışmalarda pandemi sürecine değindikleri görülmüştür. Covid-19 küresel sağlık krizi ile ülkelerin getirmiş olduğu zorunlu kısıtlamalar sonucu, bilgiye erişim ile çalışmaların yayın sürecine gelen sınırlamalar araştırmacı ve yazarların dijital yayınları tercih etmelerini sağlamıştır (Kırık, 2024). Açık erişim ile sınırsız ve hızlı bilgiye ulaşma, preprint ile uzun hakem değerlendirme sürelerinin beklenmemesi gibi uygulamaların faydaları görülmüştür. Ancak açık erişim, preprint gibi uygulamalar bilimsel doğruluk, hakem değerlendirmesi, intihal gibi pek çok etik ihlali de beraberinde getirebilmektedir. Mevcut etik düzenlemelerin yeterliliği bu hususta tartışılır bir konudur. Araştırmacı, yazar, hakem ve yayıncıların; çalışma sürecinde bilimsel bilginin araştırılmasından, oluşturulmasına ve yayınlanmasına kadar olan tüm süreçlerde rol alan kişilerin, etik değerler ile ilgili eğitim almış olması ve çalışmalarını etik düzenden çıkmadan yapmaları gerekmektedir (Burç ve Tanyeri Mazıcı, 2023). Bu ihlalleri önlemede teknolojinin getirdiği imkanlar ile intihali belirleyen yazılımların kullanımı arttırılmalıdır, yayın sürecinden önce ayrıntılı incelemeler yapılmalı, değerlendirme kriterleri belirlenmelidir (Puspita vd., 2024). Ön baskı sürecinde bireyler, etik ihlal oluşturmadan yayın yapmaya dikkat etmelidir. Geniş kitlelere ulaşmada faydası bulunan ön baskı çalışmaları, doğru kullanıldığı takdirde bilgiye sınırsız erişim sağlamaktadır. Yararı arttırmak ve etik ihlalleri önlemek için çalışmalara ön baskı ile yayınlanmış, hakem değerlendirmesinden geçmediğini belirten uyarılar

eklenmelidir. Çalışmalara duyulan güveni artırmak için etik kurul onay belgesinin aldığına dair belgeler sunulmalıdır. Dergilerin, yayıncıların ön baskı politikaları geliştirmesi gerekmektedir. Araştırmacıların etik ihlaller konusunda gerekli eğitimleri alması sağlanmalıdır. Çalışmadan yararlanan bireylerin intihal ve uyuşmazlık durumlarında şikayette bulunabilecekleri etik intihal bildirim platformları yaygınlaştırılmalı ve bu platformların kullanımının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Açık erişimi teşvik edici ve destekleyici, kamunun erişebileceği arşivler kurulmalı, kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından kullanımı yaygınlaştırılmalı ve geliştirilmelidir (Tonta, 2006). Bu çalışma kapsamında dijital yayıncılık, açık erişim ve ön baskıların ne olduğu anlatılmış, avantaj ve dezavantajları, pandemi sürecinde ki etkileri, etik ihlalleri belirtilmiş ve bu ihlalleri önlemek amacıyla çözüm önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alfonso, F., & Crea, F. (2023). Preprints: a game changer in scientific publications?. *European heart journal*, 44(3), 171-173.
- Ataman, E., Çağlar, O. C. ve Kırkıcı, B. (2021). Dilbilim Araştırmalarında Açık Bilim. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 32(2), 149-175.
- Bailey, C. W. (2006). What is open access. Open access: Key strategic, technical and economic aspects. Oxford: Chandos Publishing, 13-26.
- Burç, M. ve Mazıcı, E. T. (2023). Kültür endüstrisi aracı olarak dijital yayıncılık: Dijital Tv platformları üzerine durum çalışması. *İletişim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 133-166.
- Esmer Y., ve Özdaşlı K., (2023). Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 13(3), 397-409.
- Gül, H. (2021). Bilim ve Araştırma Etiği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2021 Sayı 42:Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö103-Ö120.
- Güneysel, Ö. Yayın Etiği ve Plagiarizm. *Anatolian Journal of Emergency Medicine*, 5(3), 149-152.
- Işık Öner, A. ve Yıldız, K. (2021). Bilimsel Araştırmalarda Etik Dışı Davranışların Nedenleri ve Çözüm Önerileri. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 3(5) 1-14.
- Kayaoğlu, H.D. (2006). Açık erişim kavramı ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için anlamı. *Türk Kütüphaneciliği*, 20(1), 29-60.
- Keskin, Ö. Ü. B. ve Meral, Ö. Ü. G. (2022). Dijital yayıncılık. *Dijitalleşme*, 63.
- Kırık, A.M. (2024). Türkiye’de dijital yayıncılığın gelişim süreci ve fırsatları. *TRT Akademi*, 9(21), 578-591.
- Kodvanj, I., Homolak, J., Virag, D. ve Trkulja, V. (2022). Publishing of COVID-19 preprints in peer-reviewed journals, preprinting trends, public discussions and quality issues. *Scientometrics*, 127(3), 1339-1352.

- Moshontz, H., Binion, G., Walton, H., Brown, BT, ve Syed, M. (2021). A guide to posting and managing preprints. *Advances in Methods and Practices in Psychological Science*, 4(2), 25152459211019948.
- Odabaş, H. (2008). Bilgi yönetimi ve yüksek öğrenim kurumlarında kurumsal açık erişim. XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 22-23 Aralık 2008, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Özcan, N. (2021). Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2021,9 (25), 89-105.
- Öztemiz, S. (2017). *Türkiye'de dijital kültürel miras ürünlerine açık erişim*. Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. <https://books.google.com.tr/books>
- Polat, C. (2006). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosayla Bilimler Dergisi*, 6(37), 53-80.
- Puspita, D., Roisah, K. ve Lestari, S. N. (2024). Open Access Institutional Repository in the Digital Era: Preventing or Increasing Plagiarism? *Yustisia*, 13(2), 168-188.
- Smart, P. (2022) the evolution, benefits and challenges of preprint and their interaction with journals. *Science Editing*, 9(1), 79-84
- Suber, P. (2012). *Open access*. Cambridge, MA: The MIT Press. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/26065>
- Tamer. H. Y., Övgün, B., ve Yalçıntaş, A. (2020). Akademik büyük veri ve bilimsel bilgi üretimi: Dergipark örneği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 93-110.
- Tonta, Y. (2006). Açık erişim: Bilimsel iletişim ve sosyal bilimlerde süreli yayıncılık üzerine etkileri. *Sosyal Bilimlerde Yayıncılık*, 1, 2-3.
- Uğurlu, H. (2020). Bilimsel araştırmalarda etik. *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 67-78.
- Xie, B., Shen, Z. ve Wang, K. (2021). Is preprint the future of science? A thirty year journey of online preprint services. *Arxiv preprint arxiv*: 2102.09066.
- Yayla, K. (2025). Türk Kütüphaneciliği Dergisi Dijital Arşivindeki Bilimsel Makalelere Erişimin Artırılması: Türkçe Özlerden Anahtar Kelimeler Atanması. *Türk Kütüphaneciliği*, 38(4), 205-224.
- Yıldızeli, A. (2007). Küreselleşme sürecinde yayıncılık: Açık erişim. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, sayfa 1-8.